

УДК 34

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.33>

ДУДКО Є.В.

АДВОКАТ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ**A LAWYER IN THE SYSTEM OF SUBJECTS OF GENERAL SOCIAL PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES IN UKRAINE**

У даній науковій статті з'ясовано зміст і сутність такого виду кримінологічної діяльності, як загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням в Україні, та визначена роль і місце серед суб'єктів її реалізації адвокатів та адвокатури у цілому.

Крім цього, за результатами проведеного аналізу законодавчих актів України та практики їх реалізації, а також вивчення наукової літератури встановлені існуючі у зв'язку з цим проблеми і розроблені науково обгрунтовані шляхи їх вирішення по суті.

Зокрема, акцентована увага на основних напрямках кримінологічної діяльності адвокатів у різноманітних сферах суспільної діяльності нашої держави, яку вони здійснюють попутно як захисники у кримінальних провадженнях, усуваючи таким чином деякі детермінанти, що сприяли вчиненню конкретних злочинних діянь.

Встановлено також й ті детермінанти кореляційного характеру, що впливають на ефективність кримінально-процесуальної діяльності та запобіганням злочинам в Україні, які продукуються порушеннями своїх повноважень з боку адвокатів (як от: неприбуття на слідчі дії; у судове засідання; посередництво у дачі хабара; т. ін.).

Визначені основні заходи кримінологічного спрямування, які можуть, виходячи з їх правового статусу та повноважень у кримінальному провадженні, здійснювати адвокати щодо виявлення та нейтралізації детермінант (причин, умов і корелянтів), що сприяють вчиненню як конкретно взятих кримінальних правопорушень, так і злочинності в Україні у цілому.

У цій роботі встановлені також й основні проблеми, які суттєвим чином впливають на ефективність кримінологічної діяльності та пов'язані з правовими прогалинами, що мають місце у змісті законодавчих актів, які регулюють питання правового статусу адвокатів в Україні (відсутність обов'язку у цих учасників кримінального провадження щодо реалізації завдань, спрямованих на запобігання кримінальним правопорушенням; відсутність в нашій державі спеціалізованого закону, що стосується організації та реалізації заходів запобіжного характеру; низький рівень взаємодії адвокатів та координації своїх дій з іншими суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням, т. ін.).

Виходячи з отриманих результатів дослідження, у даній науковій статті зроблено висновок про необхідність удосконалення правового механізму кримінологічної діяльності адвокатів в Україні, а також про активізацію комплексних доктринальних досліджень з означеної проблематики.

Ключові слова: кримінологічна діяльність; суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням; адвокат; сфера запобігання та протидії злочинності; детермінанти; загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням; правовий статус.

This scientific article clarifies the content and essence of such a type of criminological activity as general social prevention of criminal offenses in Ukraine, and defines the role and place among the subjects of its implementation of lawyers and the legal profession as a whole.

In addition, based on the results of the analysis of the legislative acts of Ukraine and the practice of their implementation, as well as the study of the scientific literature, existing problems in this connection were established and scientifically based ways of solving them were developed.

In particular, attention is focused on the main directions of criminological activity of lawyers in various spheres of social activity of our state, which they carry out along the way as defenders in criminal proceedings, thereby eliminating some determinants that contributed to the commission of specific criminal acts.

Those determinants of a correlational nature that affect the effectiveness of criminal-procedural activity and crime prevention in Ukraine, which are produced by violations of their powers by lawyers (such as: failure to appear for investigative actions, court hearings, mediation in giving bribes, etc.) etc.).

The main measures of criminological direction are determined, which can, based on their legal status and powers in criminal proceedings, be carried out by lawyers in order to identify and neutralize determinants (causes, conditions and correlates) that contribute to the commission of both specific criminal offenses and crime in Ukraine in as a whole

This work also identifies the main problems that significantly affect the effectiveness of criminological activity and are associated with legal gaps in the content of legislative acts that regulate the legal status of lawyers in Ukraine (the lack of obligation of these participants in criminal proceedings regarding the implementation of tasks aimed at preventing criminal offenses; the absence of a specialized law in our country regarding the organization and implementation of measures of a preventive nature; the low level of interaction of lawyers and the coordination of their actions with other entities for the prevention of criminal offenses, etc.).

Based on the results of the research, this scientific article concludes on the need to improve the legal mechanism of the criminological activity of lawyers in Ukraine, as well as on the activation of complex doctrinal research on the specified issue.

Key words: *criminological activity; subject of prevention of criminal offenses; lawyer; the sphere of crime prevention and counteraction; determinants; general social prevention of criminal offenses; Legal Status.*

Постановка проблеми. Сучасний стан злочинності в Україні [1], а також інші соціально-правові проблеми, що створюють потенційні та реальні загрози для всіх без винятку об'єктів кримінально-правової охорони (ст. 1 Кримінального кодексу (КК)), особливо в контексті суспільно небезпечних посягань на основі національної безпеки [2], обумовлюють необхідність по-новому підійти до оцінки криминологічної діяльності та потенційних правових можливостей всіх суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, включаючи адвокатів, а також до визначення ефективності виведених на науковому рівні її видів (загальносоціальному, спеціально-криминологічному, індивідуальному та віктимному напрямках) [3, с. 16-17].

Як видається, виходячи з правового статусу та повноважень адвокатів, особливу науково-практичну цінність має у зв'язку з цим участь цих суб'єктів у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням в Україні, яке має як свій предмет і особливості реалізації на практиці, так і певні суперечності, правові прогалини та колізії.

Як обґрунтовано доводить у зв'язку з цим А. П. Закалюк, ключ до розв'язання цієї суперечливої, а частково й помилкової позиції, вбачається у розумінні того, що заходи загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням мають своїм об'єктом явища, події, процеси тощо, які мають із злочинністю, хоч і не спричинюють чи обумовлюють, але інший детермінуючий, здебільшого у виді кореляційних зв'язків або зв'язків станів. У такому разі запобіжний вплив, хоч і не є цілеспрямованим, належить до загальносоціального [4, с. 328].

Отже, в наявності конкретна теоретико-прикладна проблема, що має пряме відношення до ефективності даного виду криминологічної діяльності адвокатів в Україні, тобто вибрана тема дослідження є актуальною та такою, що має доктринальне і практичне значення.

Враховуючи зазначене, метою цієї наукової статті є з'ясування соціально-правових можливостей, ролі та місця адвокатів у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в Україні.

У той самий час, головним завданням даної роботи є наукове обґрунтування шляхів, засобів і заходів криминологічної діяльності адвокатів у контексті загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням в нашій державі.

Стан досліджень. Вивчення наукової літератури показало, що досить активно і предметно питаннями запобіжної діяльності відповідних суб'єктів займаються такі учені, як: В. С. Батигарєєва, Ю. В. Баулін, В. В. Василевич, А. А. Вознюк, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, О. Г. Колб, О. М. Костенко, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, В. А. Мисливий, Д. М. Тичина, В. О. Туляков, В. І. Шакур, ін.

Проте, досі у сучасних наукових джерелах України адвокат як суб'єкт загально-соціально-го запобігання кримінальним правопорушенням комплексному дослідженню не піддавався, що й стало вирішальним при виборі об'єкта і предмета цієї роботи.

Виклад основних положень. Вивчення практики кримінологічної діяльності адвокатів та їх об'єднань в Україні показало, що заходи спрямовані на запобігання кримінальним правопорушенням з їх участю, проявляються у наступному:

а) в економічній сфері – шляхом вчинення дій, пов'язаних із законним перерозподілом власності, шляхом представництва інтересів прав фізичних і юридичних осіб, а також для запобігання кримінальним правопорушенням у даному напрямку; а також полягають у захисті прав вкладників коштів у банківських установах; захисті трудових прав фізичних осіб, у тому числі права на отримання заробітної плати, субсидій, субвенцій, та ін., запобігаючи таким чином кримінально-правові прояви у зазначених сферах суспільних відносин (зазначена кримінологічна діяльність адвокатів має місце і в процесі кримінального провадження);

б) у соціальній сфері – шляхом надання безплатної (за призначенням органу дізнання, слідчого чи суду (ст. 49 КПК України)) юридичної допомоги підозрюваному, обвинуваченому або підсудному у випадках, коли у вказаних осіб відсутні кошти; захист законних прав та інтересів тих осіб, які звільняються з установ виконання покарань, що пов'язані з їх працевлаштуванням, отриманням соціального житла та вирішенням інших проблемних питань;

в) у політичній сфері – шляхом участі у роботі виборчих штабів політичних партій і об'єднань; у виборах у якості кандидатів у депутати всіх рівнів; членства у партіях, що дає можливість адвокатам проводити заходи загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням;

г) в інших сферах суспільної діяльності – шляхом надання юридичних консультацій; виступів в засобах масової інформації; випуску навчальної та методичної правової літератури та ін., у тому числі й з питань, що стосуються кримінального провадження.

При цьому варто мати на увазі, що загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням здійснюються адвокатами як індивідуально (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), так і через їх об'єднання (ст. 4 зазначеного Закону), тобто з використанням передбачених у законі видів адвокатської діяльності.

Важливим у зв'язку з цим є й такий факт, а саме – крім визначених у ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» видів діяльності адвокатів (надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб тощо; органів місцевого самоврядування, держави; складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру), зазначені суб'єкти здійснюють й іншу кримінологічно значущу роботу, а саме:

1) надають правову допомогу у виді представництва і захисту прав і свобод та законних інтересів клієнта у кримінальному провадженні (ст. ст. 44-54 КПК);

2) беруть участь у виконавчому провадженні та при виконанні вироку (розділ III КПК);

3) приймають участь в якості захисника в іноземних та міжнародних судах та інших закордонних органах (наприклад, у Європейському суді з прав людини) [5];

4) виступають перед органами державної влади та місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами та ін., які є учасниками кримінального провадження.

При цьому слід погодитись з тими вченими, які вважають, що консультації та роз'яснення адвоката можуть стосуватись тільки юридичних питань, а довідки складаються адвокатом лише щодо чинного законодавства України [6, с. 44]. Тільки при такому підході, як видається, адвокат може здійснювати свою кримінологічну діяльність у відповідності з нормативно-правовими актами у сфері запобігання та протидії злочинності, реалізуючи таким чином зміст своїх правових повноважень як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням.

У контексті з'ясування змісту предмета даного дослідження, кримінально значущим можна вважати й такий факт, а саме: зазначений вид запобігання та протидії кримінальним правопорушенням адвокатами здійснюється на добровільних засадах та у відповідності із визначеними в ст. 4 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» принципами діяльності, пріоритетним з яких є принцип верховенства права [7, с. 49-70]. Як у зв'язку з цим

зазначено в ч. 1 ст. 19 Конституції України, ніхто не зобов'язаний робити те, що не передбачено в законі.

Проте слід мати на увазі, що реалізуючи заходи загальносоціального запобігання злочинам, тобто здійснюючи цей вид криминологічної діяльності на власний розсуд, тобто те, що залежить лише від волевиявлення самого адвоката, останній, як видається, зобов'язаний діяти таким чином, щоб не створити підстав для притягнення його до дисциплінарної відповідальності (ст. 33 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») або для припинення адвокатської діяльності (ст. 32 цього ж Закону).

Аналіз адвокатської практики з означеної проблематики засвідчив, що найбільш поширеними порушеннями, які допускають адвокати у кримінальному провадженні, є:

а) неприбуття на слідчі (розшукові) дії або у судові засідання без поважних причин, що призводить до суттєвого порушення прав об'єктів їх захисту та створює умови для вчинення останніми випадків самокаліцтва, суїциду та нових кримінальних правопорушень [8, с. 90];

б) посередництво у передачі хабарів від клієнтів для дізнавачів, слідчих, прокурорів та суддів [1];

в) схилення клієнта до дачі неправдивих показів, а також створення штучних доказів невинуватості, т. ін. [9, с. 44-46];

г) невірне тлумачення норм права та низька професійна кваліфікація адвокатів, що приводить до незаконного засудження, а в подальшому – до виправдання особи, яка по суті вчинила злочин [1].

Як встановлено в ході даного наукового пошуку, зміст загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням з участю адвокатів полягає також у тому, щоб виявити детермінанти, що сприяють злочинності, та вживати у межах їх компетенції, включаючи об'єднання адвокатів, відповідні заходи щодо їх нейтралізації, блокування, усунення тощо.

Результати даного дослідження показують, що зазначена криминологічна діяльність адвокатури в Україні у цьому напрямку проявляється у:

а) виявленні, запобіганні та протидії детермінантам злочинності соціально-економічного, політичного, організаційно-управлінського, нормативно-правового та соціально-психологічного змісту, що обумовлюють злочинність та вчинення інших правопорушень у сфері економіки, управління та службової діяльності;

б) нейтралізації, усуненні та блокуванні детермінант злочинності в основному соціально-економічного, а також відповідно йому соціально-психологічного, культурологічного, морально-естетичного змісту, що значною мірою продукують детермінантами першої групи, передусім матеріальними негараздами та соціальними викривленнями, які детермінують корисливу мотивацію, у тому числі з метою забезпечення елементарних матеріальних потреб і умов будь-якої людини, а також для збагачення, задоволення за рахунок цього завищених та зверх високих інтересів (як правило, збочених) побутового комфорту, розваг, моди, прикрас та розкішного життя тощо;

в) усуненні детермінант злочинності соціального та індивідуально-психологічного характеру, що відображають негативне та нігілістичне, виразно індивідуалістично-егоїстичне ставлення до інших людей, цінності їхнього життя, здоров'я, честі, гідності, прав та інтересів, включаючи майнові.

При цьому варто зазначити, що, в основному, криминологічна діяльність адвокатів в Україні здійснюється у межах їх участі у кримінальному провадженні.

Висновок. Отже, якщо підсумувати отримані у ході даного дослідження результати, то слід констатувати, що участь адвоката у системі суб'єктів загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням в Україні є необхідною та об'єктивно обумовленою. При цьому, для реалізації зазначеного доктринального підходу та у зв'язку з цим підвищення рівня ефективності криминологічної діяльності вказаних учасників кримінального провадження, варто не тільки активізувати наукові пошуки з означеної проблематики, але й удосконалити на законодавчому рівні в нашій державі правові засади функціонування адвокатури в українському суспільстві та, загалом, – правовий механізм запобігання кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень - грудень 2022 року. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

2. Колб О. Г., Пирожик О. В., Щодо змісту понять «інформаційна зброя» та «інформаційний тероризм» – як джерел посягань на національну безпеку України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 1(15). С. 39-48. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2021.1.03>.
3. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. 424 с.
5. Регламент Європейського суду з прав людини від 01.09.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
6. Меліхова О. В. Адвокатура в Україні: навчально-методичний посібник. Київ: Академія адвокатури України, 2005. 264 с.
7. Головатий С. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Доповідь про правовладдя: довідкове видання Київ-Страсбург: USAID, 2011. 91 с.
8. Адвокатура в системі суб'єктів запобігання злочинам в Україні: монографія / за заг. ред. д.ю.н., проф. Коваленка В. В. Львів: Галицька видавнича спілка, 2013. 214 с.
9. Адвокатура в рішеннях українських судів: Бібліотека адвоката / за заг. ред. С. Ф. Сафулька. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 240 с.
10. Грицюк І.В., Бірюкова І.Г. Правовий статус свідка у кримінальному провадженні: права, обов'язки та відповідальність. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 6. С. 230-230.

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.34>

ПАНФЬОРОВ П.І.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF THE NATIONAL THE POLICE AS A SUBJECT OF SPECIAL CRIMINOLOGICAL PREVENTION A CRIMINAL OFFENCE

У статті під діяльністю Національної поліції як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням слід розуміти діяльність органів та підрозділів поліції, яка складається із сукупності заходів кримінологічної профілактики, відвернення та припинення суспільно небезпечних діянь, спрямована на усунення детермінант, які породжують і сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а також на недопущення їх реалізації на різних стадіях кримінальної поведінки. Така діяльність містить: організаційне забезпечення (якісна підготовка професійних кадрів, які спеціалізуються на виявленні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень; розроблення певних, більш ефективних форм взаємодії з населенням та використання його запобіжних можливостей; забезпечення окремих категорій осіб з підвищеною віктимністю засобами захисту та спеціальною технікою тощо); інформаційне забезпечення, оперативне надходження кримінологічної інформації та пошук її додаткових джерел; прогностично-аналітичне забезпечення включає в себе широкий спектр методів, у тому числі побудови

© ПАНФЬОРОВ П.І. – здобувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності (ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»)